

AITZOL ETA BERE GARAIA

Tolosa, 1996-X-17

Martin Ugalde

Jose Ariztimuño Tolosan jaio zen orain ehun urte. Eta bere garaikideen testigantza bila joan nintzenean, don Manuel Lekuona, don Antonio María Labayen eta don Pío Montoyarena, Tolosa berak izan duen eraginaz mintzatu zitzaizkidan aho batez: Aitzolek zerbaiti zor ba dio bere sorterriari zor dio, Tolosako giro euskaldunari. Hor zegoen aspaldiko urtetan Andoaindik etorritako don Patrizio Orkaiztegi, dio Lekuonak, idazle joria, *Euskal Erriko* laguntzaile, eta batez ere honek Tolosan bertan argitaratu zuen euskaraz nola idatzi erakusten zuen eskuliburu baten egilea, eta bere inguruan euskal kulturako talde bat biltzen zuena ere bai. Aitzolek berak aipatu zuen don Patrizio idazlan batean Mendibururen editore bezala. Tolosaren beste aberastasuna, inprimategiak: Gorosabelena izana, López Mendizabal kultur gizon handiarena; Probintziakoa aldi batean bertan egon zen, eta Tolosan argitaratu zen euskal astekari errepublikarra zen *Euskal-Egia* (1894), eta baita, Aitzol beraren denboran (1915-1930), erderazko beste batzuk ere. Gipuzkoako politikan izan zuen Tolosak eragina, bestalde, eta honetaz Pío Montoyak, Aitzolen lagun min eta apezki-deak, hitz egin zidan: Tolosarrak ziren Emeterio Arrese, aipatutako López Mendizábal, Joan Andoni Irazusta (*Joañixio* eta *Bizia garratza da* eleberrien egilea), Antonio Maria Labayen, “Lizardi” handia, Pepe Eizagirre, diputatua (*Ekaitzpean* eleberriaren egilea), hauek denak EAJ/PNV barruko politikan lanean aritutakoak; Doroteo Ziaurritz, bere idazkari nagusia, ahaztu gabe! Baina ez ziren Alderdikideak bakarrik izan tolosarrak, baita sozialistak ere, De Francisco kasu, eta anarkistak, Viteri, eta karlistak Caballerotarrak, Elosegi.

Behar bada Donostiak zuen marko liberala politikan, baina politikako zuzendariak Tolosan zeuden.

Comillas eta Gasteizko Seminarioa

Comillaseko Unibertsitatean sartu zuten Aitzol izenaz ezagutua izango zena hamairu urte zituela, 1909an, eta eliteko ikastetxe honetan “Orixe”kin egin zuen topo, hau maisu zela; urte batzuk gero Gasteizko Seminarioa pasa zutenean, berriz, don Manuel Lekuonarekin aurkitu zen euskal kulturalo bide

aberatsean, zorte hau ere izan zuen. Hemen apezten da 1922an, hogeita sei urtez, Eijo y Garay gotzain zela, eta laster ematen du bere bideko urrats garrantzitsu bat: Misioetako buru egiten dute (1923), hemen sortzen du *Gure Misionaria / Nuestro Misionero* (1924-1929), elebiduna, eta bertan erakusten du lehen aldiz tolosarrak zuen eratzaillearen sen harrigarria, zeren eta bost urte gero Espainia osoko Misioetako Idazkari Nagusia da sona handia duen Bartzelonako Primer Congreso Nacional de Misiones delakoan: 1929.go irailak 22-29.

Ahalegin handi honen ondoren gaisotu egiten da, hau dela eta suertatzen da aldaketa: Gipuzkoako Garin herrixkako apez bezala erretiratzen da.

El Día egunkaria

Lehenengo zenbakia 1930.go ekainaren 1.^oan irten zen.

Seminarioan eratzaille bezala erakutsi zuen ahalmenaren doainaz gain, kazetaritza beste bat erakutsi zuen: bere erizpide orekatua, independentea. Ego-ki da, nik uste, bere garaiko giroaz ari garenez, orduko prentsez zerbait esatea. Donostian garai hartan goizeko hiru egunkari argitaratzen ziren: *La Constancia* eskuin muturrekoa, *El pueblo vasco*, Pikabea eta Urkola bi luma ezagunak buru zituela, moderatua, eta *La Voz de Guipúzcoa*, ezkerrekoa, ongi egina. Bazen arratsaldeko bat, errotoplanaz tirada laburra botatzen zuen *El País Vasco*. Falta zena, euskaltzale izan zitekeen bat, eta hauxe sortu zuten arratsaldekoa erosi eta Rikardo Leizaolak (Jesus Mariaren anaiak) okasioko makina azkarragoa Alemaniatik ekarri, dirua don Pio Montoyak jarri, eta honen erakundea Aitzol lagunari proposatu zionean. Lanean hasi zirenerako inguratu zitzaizkien bere lagun naturalak, EAJtarrak, bai Tolosakoak eta baita Donostiako Barriolatarrak eta beste ere, noski, zeren eta Alderdiak Bilbon egiten zuten *Euzkadi* iristen zen Donostiara, baina Errepublikaren zain zeuden abertzaleak Donostia indartu nahi zuten... Hemen bi apezek tinko eutsi zien erasoari, egunkari euskaltzalea, eta abertzalea ere, nahi zuten, baina politikaren gorabeheretatik kanpora.

Eta hala jokatu ere egin zuten gero, hilabete batzuk barru, Errepublika 1931.go apirilaren 14ean etorri zenean.

Euskaltzaleak

“Euskaltzaleak” elkargoa ez zen, askotan usten den bezala, Aitzolek sortua izan. Arrasaten jaio zen, herri honen tradizioan, euskararen defentsan, 1927an, Aitzol berak bere idazlan batean esaten digun bezala, eta gero herriz herri Zumarragan (1929) eta Andoainen, Salinas de Leniz, Zaldibia, Gasteiz, Donostian (1930), Erreterria, Segura, Irunen (1931), Azpeitian eta beste, herriz herri, baztarrekin eta Aitzolen buru argi eta lanek sendotuta. Ez da erakunde “politi-

koa”, honek behin eta berriz dionez; apez bezala arerioek asmo iraultzaile eta gaizto hau aurpegiratzen badiote ere; “nazionalismo politikoak ere euskal kultura indartu nahi du”, hau hala da, aitortzen du, baina hor mugatzen da apezaren “politika”.

Dagoeneko apuntatzen dute, bai, maltzurrek!

Bestalde, euskara maite du, baina hemen ere ez da hizkuntzalari, teknikari, bezala, bere herriaren hizkuntza oso eta bete bezala baizik.

Eta alor honetan hizkuntzak berez dituen kultur-mailen fenomenoarekin aurkitzen da. Bertsolaritza eta poesia idatzia bi mundu dira, don Manuel Lekuonagandik ikasten duen bezala. “Aitzol” eta “Lizardi” konturatzen dira ongi hizkuntza batu baten beharraz, aurretik Azkue, Arana, Campi3n eta Broussain konturatu ziren bezala, eta biak eskatzen dute egunkari euskaldun bat ere! Kulturaren bideak, bide landuak, arazoak sortzen datoz, noski, baina soluzioak biltzen dizkie.

Hala antolatzen ditu Aitzolek, bertsolarien lehiaketekin batera, “Eusko Olerti Egunak”.

Belaunaldiak

Jokin Zaitegi izan zen Aitzolek prestatutako Olerti Egunetako bat irabazi zuena, eta badu zer esanik belunaldiaren gai honetaz. Egindako azterketa batean bere buruari galdetzen dio: “Ba ote da ‘Aitzolen belunaldia’ izenda genezakeenik?”

Eta euskal literaturako belunaldien zerrenda baliotsu bat egiten du. Berak 1950tan egin zuen lehen aleko *Euzko-Gogorako*: Aitzolen belunaldiko bezala joango lirateke Aitzolek berak sortutako Olerti Egunean irabazi zutenek: Lauaxeta (1930), Lizardi (1931), Loramendi (1932), Patxi Etxeberría (1933), Zaitegi (1934), Jauregi (1935), eta Otamendi (1936); hauekin batera: Orixe, Lekuona anaiak, Tapia-Perurena, Iakakortsaxarena, Loidi, Erkiaga, Gaztelu, Onaindia, Enbeita, Zugasti, Arozena, Labaien, Pagadizabal, Urkidi, Ametzaga, Barren-soro, Arizubieta eta beste; eta aipatzen ditu beste izen batzu beste maila batean, eta erdaraz idazten zutenak ere aipatzen, adina kontun hartuz, nonbait. Gero aipatzen ditu, hurrengo belunaldi euskalduneko bezala: Monzon, Ibiñagabeitia, Aurre-Apr aiz.

Hemen, giroko zerbait aipatzearren: Izan zituzten Orixe eta Aitzolen artean, diferentzia batzuk. Hark erantzun izan zion, noizpait, bera saritu ezaren erantzutea, egiatan hala gertatu ez bazen ere, argitu izan den bezala.

Aitzol eta gizartezkoa

Hernandorenak hitz egin zidan gai honetaz. Kezkatzen zuen, bai, Aitzol arazo sozialak, eta parte hartu zuen Donostian Errepublika garaian Alberto Onaindiarekin batera hitzaldi publikoetan. Idatzita geratu dira bere kazetaritzako lanetan ardura hauek. Eskuindarrek, *La Constancia* egunkariak bereziki, asmo guztiak bere nahikarietara moldau zizkien, noski.

Oso labur esateko, puntu hauek adierazten dute nolabait Aitzolen garaia.